

LİSE COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ AMAÇLARINA YÖNELİK ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Dr. Süheyla ÜÇİŞİK*
Yrd. Doç. Dr. Sefa SEKİN**

ÖZET

Milli Eğitim Bakanlığı Orta Okul Programını 1968'de hazırlamaya başlamış, 1970'de yürürlüğe koymuştur. Program temelde orta okul öğretim programlarını kapsamakla birlikte, liselerde uygulanan coğrafya programlarında da yararlı olabilecek bazı temel amaçlar önermiştir. Ancak M.E.B. Talim Terbiye Kurulunun liselere yönelik coğrafya öğretim programlarının amaçlarını gösteren resmi bir kaynak ortaya koymalıdır. Çalışmamız da 1968 Ortaokul programındaki amaçlar incelenerek, günümüzde eksikliği hissedilen lise coğrafya müfredatının ortaya konularak çağımızın gereklerine uygun amaçlar belirlenmesi gerekliliği ele alınmıştır.

ABSTRACT

Turkish Ministry of Education started to prepare the secondary school program in 1968 and put it into effect in 1970. While it basically covers the secondary school programs, it proposes some basic goals that will also be helpful in high school programs. Taking this into account, Ministry of Education's committee of Instruction and Training (Talim Terbiye Kurulu) Should put forward an official guideline setting the goals of the geography education programs for high schools. Closely examining the secondary school program in 1968, we address the necessity for setting contemporary goals for the high school geography programs which has some obvious setbacks.

I. GİRİŞ

Bu makalenin konusunu lise coğrafya dersleri öğretim programlarının amaçlarına yönelik eleştiriler oluşturmaktadır. Eleştiriler, yapmış olduğumuz coğrafya eğitimiyle ilgili akademik çalışmalarımızın

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisidir.

** Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir.

bir sonucudur. Özellikle batılı ülkelerin çağdaş coğrafya dersi öğretim programları incelendiğinde ve Türkiye'de uygulanan coğrafya dersi öğretim programlarıyla mukayese edildiğinde programın amacına yönelik eleştiriler bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de orta öğretim sisteminde coğrafya dersinin amaçları neler olmalıdır? Bu soruya kısmen açıklık getiren en önemli resmi kaynak, 1968 M.E.B. Ortaokul Programıdır. Programın amaçları ortaokulu kapsamakla birlikte, liselerde uygulanan coğrafya programlarında da kısmen yararlı olabilecek bazı temel amaçlar önermiştir.

1968'de hazırlanan, 1970'de yürürlüğe giren 1968 Ortaokul Programı'nda coğrafya öğretiminin amaçları, şu şekilde sıralanmaktadır.

II. 1968 Orta-Okul Programında Coğrafya Öğretiminin Amaçları

1. Öğrencilere yakın çevreden başlanarak, yurdunu ve yurttaşlarını tanıtmak. Onlara milliyet, vatan ve insanlık duygularını aşılama, bu düşünceleri kökleştirmek.
2. İnsanların birbirleri ile ve coğrafi çevre ile olan karşılıklı etkilerini araştırmak. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek, öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında birer eleman yapmak.
3. Öğrencilere, milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu, fakat yurdumuzu işletilmeyen doğal kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle açıklamak.
4. Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ve ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırırken, dünya milletleri arasındaki ekonomik bağları inceleyerek, bu alanda memleketimizin durumunu kavratmak.
5. Memleketimizin ve tüm dünyanın haberleşme ilişkilerini incelemek.
6. Öğrencileri, çevrelerinde görüp değindikleri coğrafi olayların nedenlerini araştırmaya ve bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri bulmaya alıştırmak.

7. Öğrencilerde başka milletlerin bugünkü hayatını, kültürünü, çalışmalarını ve sorunlarını inceleme, bilgi ve isteği uyandırmasına ve gelişmesine çalışmak.

8. Öğrencilere çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlama plan ve kroki çözebilme gücü kazandırmak.¹

Doğanay, bu amaçları önemli bulmakla birlikte, coğrafya okutmamızın başlıca amaçlarını üç başlık altında toplamaktadır.

1. Yurt sevgisinin kazandırılmasında coğrafya
2. Yurt savunmasında coğrafya
3. Yurt yönetiminde coğrafya.²

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 1970 yılında uygulamaya koyduğu yukarıdaki amaçları 1983 yılına kadar yürürlükte tutmuştur. 8.7.1983 tarih ve 107 sayılı Kurul kararıyla Ortaöğretim kurumlarına yönelik Coğrafya öğretim programlarını yenilemiştir. Bu programın 13 maddelik bir amaçlar listesi bulunmaktadır. 13 maddenin 8 maddesi 1968 programının amaçlarıyla benzer olup 5 yeni madde ilave edilmiştir. 1983 yılında yürürlüğe konan amaçlar şu şekildedir:

Millî Eğitim Bakanlığının Talim ve Terbiye Kurulunun 8.7.1983 tarih ve 107 sayılı Kurul Kararı

Ortaöğretim Kurumları Coğrafya Öğretim Programının Amaçları:

AMAÇLAR:

Öğrencilere;

1. Yakın çevrelerinden başlayarak yurdunuzu ve Dünya' yı tanımak; onlarda vatan, millet ve insanlık sevgisini daha bilinçli daha köklü kılmak.

2. Türkiye'nin Dünya üzerindeki yerini ve önemini belirterek onlarda ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek.

¹DOĞANAY, H. 1993 Coğrafya' da Metodoloji, M.E.B. Yay. Öğretmen Ktp. Dizisi 187, s.132.

²DOĞANAY, H., a.g.e. 134

3. Çeşitli coğrafya olaylarının (tabii,beşeri,ekonomik) yeryüzünde dağılımlarını ,bunların sebep ve sonuç ilişkilerini,yeryüzü,canlılar,özellikle insan hayatı üzerinde etkilerini inceleyerek,olayların farklı dağılışı sonunda yeryüzünde meydana gelmiş olan değişik karakterdeki alanların özelliklerini kavratmak.

4. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama yerlerini ve geçinme yollarını inceleyerek onların, yurdumuzun ekonomik kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetişmelerini sağlamak.

5. İnsanın yaşama alanı olarak yeryüzünün şartlarını,imkan ve kaynaklarını tanıtmak; bu imkan ve kaynakların sınırsız olmadığını, bu sebeple onların israfından kaçınmak gerektiğini kavratmak; tabiatı sevdirmek ve onu koruma alışkanlığını kazandırmak.

6.Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu ,yurdumuzun henüz işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek.

7.Komşu ve uzak ülkeleri, Ülkemizi ilgilendiren yönleri ile tanıtmak ,ülkeleri birbirleri ile karşılaştırarak onlar hakkında bilgi kazandırmak.

8.Milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını ve birbirleriyle işbirliği yapma zorunluluğunda bulduklarını; ortak sorunlarının karşılıklı iyi niyet ve çabalarla çözümlenebileceğini kavratmak.

9.Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ile ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırırken dünya milletleri arasındaki ekonomik bağları inceleyerek, ülkemizin Dünya ekonomisindeki yerini ve önemini kavratmak .

10.Buldukları tabii çevrenin, bölgenin, diğer bölgelerin ve bütünüyle Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarayan yerüstü ve yer altı kaynakları ile turistik zenginliklerini tanıtmak.

11.Çeşitli haritaları, resimleri, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlamayı, bunlardan yararlanmayı öğretmek ve onlarda plan, kroki ve özellikle Türkiye haritası çizme becerisini geliştirmek.

12.Öğrencilerin, milli servet kaynaklarımızı koruma ve değerlendirme gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamak.

13.Öğrencileri,yurdumuzun ve milletimizin sorunları üzerine eğilen, bunları inceleyip öğrenen ve bu sorunların yurt ve millet yararına çözümlenmesine içtenlikle katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek

Bu amaçlar 8.7.1992 tarih ve 190 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile Ortaöğretim Kurumları seçmeli coğrafya ders programları amacı olarak hiç değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir. Halen yürürlükte olan lise coğrafya dersi öğretim programları amaçları bunlardır.

Günümüzün hızla teknik açıdan gelişen dünyasında medyanın insanın önüne serdiği geniş ufuklar, getirilen görüntüler ve bilgilerle bir köy halini alan dünyada yürürlükteki 13 maddelik bu amaçlar ne denli ihtiyacı karşılayabilir?Kaldı ki bu onüç maddenin sekiz maddesi yarım asır öncesine ait amaçlardır. Bu sekiz maddenin de 4-5 maddesi geçen yüzyılın başından kalmadır. 21.yüzyıldaki yeni teknolojik gelişmelerde göz önünde bulundurulacak olunursa coğrafya öğretiminin amaçları için yeni ve daha geniş ufaklara ihtiyaç vardır. Bütün dünyayı kapsayan, bir dünya vatandaşı yetiştirilmesine yönelik amaç olmalıdır. Nitekim çağdaşlarımız olan gelişmiş ülkelerin coğrafya öğretim programları incelendiğinde bunun esas alındığını görüyoruz. Daha sonraki makalelerimizde bu konu üzerinde duracağız. Burada kısaca örnek vermek gerekirse Çin'deki toprak erozyonu, Endonezya'daki orman yangınları, Bolivya'daki canlı hayatını tehdit eden doğal kaynak kullanımı v.b. gibi dünya geneline yönelik, hassas konulara karşı duyarlı öğrencilerin yetiştirilmesi amaçlanmalıdır.

Çağdaşlarımızın coğrafya eğitimindeki temel yaklaşımı ulusal düzeyden, dünya geneline yayılmış, çevreye daha duyarlı ve bilinçli bir neslin yetiştirilmesidir. Bu nedenle de programları coğrafi olaylarla insan ilişkisini ön planda tutan, çevre ağırlıklı konulardan oluşmaktadır. Öğrencilerine vermeye çalıştıkları mesaj, dünyayı bir bütün olarak ele alıp, coğrafi olaylara global olarak yaklaşım, dünyanın geçmişten gelen bir miras değil, korunması gereken bir miras olduğunu öğretmektir.

Ülkemizde coğrafya öğretimine yönelik yukarıda belirtilen amaçların yanısıra yeni amaçlarda benimsenmelidir. Buna paralel olarak da programlar yeniden hazırlanmalı, AB' ne girme sürecinde coğrafya programları AB ne uyumlu hale getirilmelidir.

Yeni bir bin yıla girdiğimiz şu günlerde niçin coğrafya öğrenir ve öğretiriz? Sorusunu bir kez daha sorup çağın ihtiyacı olan insan tipini göz önünde bulundurarak;

a)Öncelikle coğrafyanın temel ilkeleri belirlenmelidir.

b)Temel ilkeleri baz alarak genel amaçlar ortaya konulmalı.

c)21.yüzyıla yönelik yeni coğrafya öğretim programları hazırlanmalıdır.

Yukarıda belirtilen hususlara uygun olarak coğrafya derslerinin temel ilkelerinin belirlenmesi ve genel amaçlarının ortaya konulmasına ihtiyaç vardır.

Coğrafya dersinin temel ilkeleri ve genel amaçları olarak hazırladığımız taslağı hem meslektaşlarımızın hem de Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu üyelerinin görüş ve tenkitlerine sunuyoruz.

COĞRAFYA DERSİNİN TEMEL İLKELERİ

- 1.Coğrafi terim ve ilkelerde anlam geliştirme,
- 2.Yurdunu tanıma ve yurt sevgisini geliştirme ,
- 3.İnsanın yerküre ve coğrafi çevre ile ilişkisi,
- 4.Coğrafi olayların insan yaşamı ve faaliyetleri üzerine etkileri,
- 5.Coğrafi olayların zaman içindeki değişimi, etkileri ve sonuçları,
- 6.Coğrafi çevre-kültür ilişkisi ve toplumsal değişimler.
7. Bilim,teknoloji,toplumlar ve coğrafi olaylar.
- 8.Yer ve uzay bilincini geliştirme, yaşamın bu ortamlarda keşfi ve önemi
- 9.Beşeri ve ekonomik unsurların coğrafya ile ilişkisi.
- 10.Toplumsal gelişme ve coğrafi çevre olanakları,
- 11.Doğal kaynakların önemi ve kullanımı.
- 12.Siyasi,ekonomik,sosyal ve askeri örgütlerin kuruluş nedenleri ve işlevleri.
- 13.Türk Dünyasının dünyadaki yerini ve büyüklüğünü algılama.

14. Coğrafi bilgi sisteminin önemi.

GENEL AMAÇLAR

Bu program öğrencilerin;

- 1- Coğrafi terim ve prensipleri kavramalarını,
- 2- Coğrafi bilgileri analiz etmelerini ve yerinde kullanmalarını
- 3- Coğrafi olayların yeryüzündeki dağılışını kavrayarak neden-sonuç ilişkisi kurmalarını,
- 4 . Doğal çevrenin canlılar için önemini kavramalarını,
5. Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek için önemini kavramalarını,
- 6-Ekolojik dengeyi bozan etmenlere karşı duyarlılık kazanmalarını,
- 7-Yeryüzünün doğal kaynaklarını tanıyarak bunların ekonomik kullanımının önemini kavramalarını,
- 8.Coğrafi olayların ve ortamın insan yaşamı üzerindeki etkilerini anlamalarını,
- 9-İnsanların birbiriyle ve coğrafi çevreyle karşılıklı etkileşimi ve sonuçlarının farkında olmalarını,
- 10-Doğal afetleri,nedenlerini ve doğal afetlerden korunma yollarını kavramalarını,
11. Coğrafi bilgi sisteminin yararlarını ve toplum yaşamındaki önemini kavramalarını,
12. İnsani ve çevresel konularda estetik duyarlılık geliştirmelerini,
13. Coğrafi olayları açıklayabilmek için gerekli materyal ve teknoloji (plan, harita, küre, grafik, resim, fotoğraf, bilgisayar, pusula vb) kullanma, anlama ve yorumlama becerisi kazanmalarını,
14. Yakın çevresinden başlayarak yurdunu ve dünyayı coğrafi özellikleriyle tanımaya ve sevmeye istekli olmalarını,
15. Ülkemizin coğrafi özelliklerini ekonomik, siyasal, kültürel ve askeri özellikler üzerindeki etkisini kavramalarını,
16. Türkiye'nin komşu ülkeler Türk Cumhuriyetleri ve dünya devletleriyle olan ilişkilerinin önemini kavramaları,

17. Türkiye'nin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin farkında olmalarını,
18. Türkiye'nin jeo-stratejik ve jeopolitik konumunun önemini kavramalarını,
19. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayan yer altı ve yerüstü zenginlik kaynakları ile turistik değerleri koruma bilinci kazanmalarını,
20. Farklı çevrelerdeki beşeri ve ekonomik etkenlerin yeryüzündeki dağılımlarını, bunların neden ve sonuç ilişkilerinin insan yaşamı üzerindeki etkilerini karşılaştırmaları olarak incelemelerini,
21. Türkiye'nin yer altı ve yerüstü zenginliklerinin farkında olmaları,
22. Toplumların ve ülkelerin birbirlerine olan gereksinimlerinin farkında olmalarını ,
23. Toplumların, kültürlerin ve bireylerin farklılıklarının nedenlerini kavrayıp farklılıklara hoşgörü ile bakmalarını,
24. Uluslararası ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal örgütleri, işlevlerini, amaçlarını birbirleriyle olan ilişkilerini, sorumluluklarını analiz edebilme ve gelecekte sorumluluk alabilme yeteneklerini geliştirmelerini,
25. Turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama etkisini analiz edebilmelerini,
26. Dünyanın hareketlerinin sonuçlarının farkında olmalarını,
27. Uzayın keşfinin gelecek için önemini kestirmelerini,
28. Farklı doğal ve beşeri kaynaklarla kalkınma arasındaki ilişkileri kavrayarak ve ülke kalkınmasına katkıda bulunma bilinci kazanmalarını,
29. Ülkenin sorunlarının farkına vararak çözüm önerilerinde bulunan hoşgörülü aydın ve çağdaş yurttaşlar olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.

III. SONUÇ

Ülkemizde lise coğrafya öğretimine yönelik resmi ve yazılı ilk amaçlar listesi 1983 yılında Talim ve Terbiye Kurulunca onaylanıp, yürürlüğe konulmuştur. On üç maddelik bu amaçların sekiz maddesi geçen yüzyıldan kalmadır. Söz konusu amaçlar 21. yüzyıla

yönelik bir gençliğin yetiştirilmesi için yetersizdir. Çağdaş dünya devletlerinin öğretim programları ve amaçları incelenmeli, bunlarla uyumlu yeni program ve amaçlar hazırlanmalıdır. Avrupa Birliğine giriş sürecimiz de göz ardı edilmemeli, bu program ve amaçların hazırlanmasında AB ile uyumluluğa öncelik verilmelidir. Bütün bu çabaların sonucunda ülkemiz gençliğinin daha iyi eğitilmesi, dünyayı ve yurdunu tanıması sağlanacağı gerçeği unutulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYÜZ, Y., 1993, Türk Eğitim Tarihi. İstanbul.
- BAYMUR, F., 1949, Coğrafya Öğretimi. İstanbul.
- DOĞANAY, H., 1993, Coğrafya' da Metodoloji. M.E.B. Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi 187, Ankara .
- KISAKÜREK, M. A. ve BAYKOÇ, F., 1987, Sosyal Bilgiler Öğretimi. Eskişehir.
- M.E.B. 1962, İlk mektep Müfredat Programı. İstanbul.
- M.E.B. 1932, Orta Mektep Programı. İstanbul.
- M.E.B. 1968, İlkokul Programı. İstanbul.
- ÖZEY, R., 1998, Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi. Özeğitim yay., İstanbul.
- SEKİN.S., 1996, "Günümüz Türkiye'sinde Coğrafya Eğitiminde Sorunlar ve Çözüm Önerileri," Marmara Üniversitesi 2.Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri s.166-176, İstanbul .
- SEKİN, S., 1999, "Cumhuriyetin 75. Yılında Coğrafya" Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi sayı 11 cilt 2. İstanbul.
- SÖNMEZ, V., 1999, Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu. MEB Yay. No 3389 .İstanbul.
- ÖZTÜRK, C., 1998, Dünden Bugüne Türkiye'de Öğretmen Yetiştiren Kurumlar M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yay. İstanbul.